

PILISCSABA, Templom tér 13.

Hrsz: 1243

törzsszám: 7194

azonosító: 29385

Építéstörténeti dokumentáció

2018

Településtörténeti vázlat

Elöljáróban le kell, hogy szögezzük, hogy miután a jelenlegi kutatás tárgyát képező objektum – mint majd a későbbiekben látni fogjuk – keletkezése csupán a 19. század elejére tehető, nem célunk Piliscsaba korai történetének részletes taglalása, dokumentációnkban csupán néhány fontosabb csomópont megragadására, illetve ismertetésére törekedtünk.

A korai kőkorszakban már lakott település Budapest vonzáskörzetében, egy hegyek által körülölelt, csak egy irányból nyitott medencében fekszik. Nevét Kiss Lajos a török eredetű Csaba személynévből eredezteti, a „Pilis”-előtag a hasonló nevű településektől történő megkülönböztetést szolgálja.¹

Érdekességként jegyezzük meg csupán, hogy egynémely korábbi források, valamint a Pesty Frigyes által 1864-ben végzett, az egyes településeknek kiküldött kérdőíves adatgyűjtés Csaba királyfit említi a település névadójaként. „A' megnevezését "Pilis" az úgynevezett 's ország szerte ismeretes "Pilis" hegységtől nyerte, miután a község Pilis-Szántó és Sztkereszt. i. a nevezett hegy tulajdonos községek közelében fekszik és mivel ez utóbbi 2. község a legrégebb egyházi anyakönyvek tanúsítása szerint (: 1736 :) P. Csaba község plébániájához tartozott. - "Csaba" nevét pedig (a hajdanában it vonult Csaba illetőleg "Csaba" vezértől nyerte” – írja Pesty pontokba szedett kérdéseire válaszolva Szendhy László jegyző és Zillich Mátyás bírós.²

A település nevét a középkorban több formában is említik a források: 1263/1270-ben *Csabam*, 1272-ben, 1276-ban *Chaba prope Budam*, 1319-ben *Chabia*, egy 1393-ban kelt oklevélben pedig *Chabya*-ként szerepel. Egy másik, 1401. évi kútfőben a *Chaba* és *Chava* névalakok olvashatók. A község neve előfordul *Magna Chaba* formában is (1304-1320). A

---

¹ Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Budapest, 1980. Akadémiai K. 514.p.

² Pesty Frigyes kéziratos helynévtárából. Pest-Pilis-Solt vármegye és kiegészítések. Pest megyei téka, 6. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattári Pesty Frigyet gyűjteményének 33. kötetéből közreadja Bognár András. Pest megyei Művelődési Központ és Könyvtár. Szentendre, 1984. Szendhy László jegyző és Zillich Mátyás bírós adatközlése.

Piliscsaba (Pilis-Csaba vagy Pilis Csaba) elnevezés csak a 18. század első harmadától kezdve bukkan fel a forrásokban.³

Az első ismert, fentebb már citált adat Csabáról egy 1263-ban kelt oklevélben tűnik fel, melyben IV. Béla megerősítette a pozsonyi káptalan előtt az 1263-ban Mojs vagy Majos (Moyus) hercegi tárnokmester és testvére Sándor fia Sándor közötti birtokosztályt. Ennek értelmében többek között Csaba falut (villa Chaba) közösen használták. Az oklevélben foglaltakat 1270-ben V. István átírta.⁴

Bár mint a bevezetőben már említettük, e helyt nem feladatunk a település középkori történetének részletes taglalása, mindenképpen említést kell tennünk azonban arról a tényről, hogy fentebb említett Majos hasonnevű fia, a szintén nádori méltóságot viselt Majos (Moys, Moyus) 1272. május 1-én kiadott adománylevelében Pest vármegyei Csaba birtokát több Somogy vármegyei faluval együtt lányainak, a Nyulak-szigeti apácának ajándékozta.⁵ A beiktatásra két évvel később került sor. Ennek leszögezése annál is fontosabb, mert a település a szerzetesrendek feloszlásáig – kisebb nagyobb megszakításokkal és változó birtoklási arányban – de a margitszigeti apácák birtokában maradt.

A település neve az Anjou-királyok alatt számos alkalommal szerepel a forrásokban, elsősorban különböző határjárásokról illetve határpererekről szóló oklevelekben. 1324-1342 között vámját Károly Róbert király a visegrádi Szent András monostornak adományozta.⁶

A 14. század végén, Zsigmond király uralkodásának elejéről arról értesülünk, hogy Csabán (Chabya) a szomszédos Szántó mellett élt szentkereszti szerzetesek (pálosok) birtokrészt szereztek, melynek határai körül vita robbant ki köztük és az esztergomi káptalan között. Más vélemények szerint, a pálosok egész Csaba falut birtokba vették. Ezt azonban az oklevélben foglaltak nem támasztják alá. Mindenesetre tény, hogy a falu nagyobb részének tulajdonosai

---

³ Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. IV.* Budapest, 1988. Akadémiai K. 628.p.

⁴ Fejér György: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tomus X. Volumen I.* Budae, 1839. 195.p.

⁵ Bakács István: *Iratok Pest megye történetéhez. Oklevél regeszták. 1002-1437. Pest megye múltjából 5.* Budapest, 1982. 63.p.

⁶ Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. IV.* Budapest, 1988. Akadémiai K. 629.p.

továbbra is a Nyulak-szigeti apácák maradtak.⁷ Ezt megerősíti egy Zsigmond király által kiadott adománylevél, melyben Csaba falut (villa Chaba) egyértelműen az apácák birtokának mondja. (1401. márc. 9. és ápr. 18.).⁸

Hasonlóképpen tanúsítja a Nyulak-szigeti apácák csabai birtoklását egy 1409-ben kelt (ápr. 14.) oklevél, mely szerint Rozgonyi Simon országbíró Zsigmond király írásbeli parancsára a Pest és Pilis megyék által Szentfalva közelében összehívott vármegyei közgyűlésen az apácák kérésére vizsgálatot rendelt el csabai (Chabya) birtokuk ellen elkövetett károkozás miatt. A közgyűlés elé idézett tanúk egyhangúan vallották ugyanis, hogy Martingai János solymári várnagy a csabai erdő jelentős részét önhatalmúlag kivágatta, illetve elpusztította.⁹

A szigeti apácák csabai birtokát Mátyás király uralkodása idején újabb támadások érték. 1477-ben panasszal fordultak az uralkodóhoz, miszerint 1476-ban György pilisi apát jászfalui jobbágya, Thynos János az óbudai nagy Tamással együtt Csabán felgyújtotta az apácák ottani allodiális házát. Fél évvel később az óbudai apácák tinnyei jobbágycsoportja az apácák és tisztartójuk parancsára néhány perbáli emberrel együtt a Nyulak-szigeti apácák csabai birtokára betörték és ott egy kereskedőt megvertek, kötéllel felakasztották, kocsiját szétszedték és házát felgyújtották, az ott talált ingóságokat elvitték.¹⁰

A margitszigeti apácák a 16. század elején is megtartották csabai birtokukat, melynek kiváltságaiban II. Gyula pápa 1508-ban megerősítette őket. Hasonlóképpen megerősítést

---

⁷ Hauck János: *Piliscsaba–Tschawa (Honkönyv Piliscsaba történetéről és lakóiról, a csabaiakról, különös tekintettel a csabai németekre)*. Piliscsaba, 2001. A Piliscsabai Németek Kulturális Egyesülete. Digitális változat: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/nemetek/piliscsaba/magyar/pages/009_piliscsaba_tortenete.htm

⁸ Zsigmond-kori oklevéltár. II. (1400-1410) (Magyar Országos Levéltár kiadványai. 2. Forráskiadványok 4.). Összeállította: Mályusz Elemér. Budapest, 1958. 924.; Bakács István: *Iratok Pest megye történetéhez. Oklevél regeszták. 1002-1437. Pest megye múltjából* 5. Budapest, 1982. pp.314-321.

⁹ Zsigmond-kori oklevéltár. II. (1400-1410) (Magyar Országos Levéltár kiadványai. 2. Forráskiadványok 4.). Összeállította: Mályusz Elemér. Budapest, 1958. 6743.; Bakács István: *Iratok Pest megye történetéhez. Oklevél regeszták. 1002-1437. Pest megye múltjából* 5. Budapest, 1982. 340.p.

¹⁰ Hauck János: *Piliscsaba–Tschawa (Honkönyv Piliscsaba történetéről és lakóiról, a csabaiakról, különös tekintettel a csabai németekre)*. Piliscsaba, 2001. A Piliscsabai Németek Kulturális Egyesülete. Digitális változat: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/nemetek/piliscsaba/magyar/pages/009_piliscsaba_tortenete.htm

nyertek kegyúri jogaik a falu felett egy 1524-es oklevélben.¹¹ Ezt követően a falu úgy szerepel a kútfőkben, mint a Nyulak-szigeti és az óbudai klarissza apácák tulajdona.

1526 után Csaba új földbirtokosok kezére került. Jóllehet a margitszigeti apácák voltak a falu törvényes tulajdonosai, a települést 1535-ben I. János király hűséges szolgálatainak jutalmaként kancellárjának, Werbőczy Istvánnak adományozta. Werbőczy (és fia, Imre) azonban - a király jóváhagyásával - egy 1538. március 27-én kelt oklevélben Csaba birtokát (*possessionem suam Chaba nominatam*) a budai Szent Miklósról elnevezett domonkos kolostorra hagyta, azzal a feltétellel, hogy a szerzeteseknek Szobi és Hédervári Ferenc lelki üdvéért bizonyos (elősorolt) ünnepeken miséket kell mondani.¹² A domonkosok 1541-ig birtokolták a falut, amikor is a térség török kézre kerülését követően a szerzetesek elmenekültek.¹³

Csabát és környéket különösen súlyosan érintette a török hódítás. Az 1565. évi Pest vármegyei adólajstromban még úgy szerepel Csaba (*Chyabá*), mint ahol 20 jobbágyporta volt található és a megyének 20 forintnyi összeget fizettek be lakosai.¹⁴

A falu néhány év múlva bizonyosan elpusztult, mivel a törökök 1570. évi adóösszeírásakor Csabát lakatlan pusztaként említik.

Buda 1686-ban történt felszabadulása után az addigra elpusztásodott Csaba lassan tért magához. Az 1690. évi vármegyei adóösszeírási lajstromban Chabyapuszta-ként szereplő település – lakatlanként - nem fizetett adót. Az 1691. és 1695. évi vármegyei adóösszeírásokban nem szerepel a falu. Az 1698-ban történt adókimutatás szerint már laktak itt néhányan, de őket, mivel a kálvinista vallásúak voltak, az egykori földbirtokosok, a budai klarissza apácák visszatérésük után elüldözték.

---

¹¹ Pest megye műemlékei. I. (Magyarország műemléki topográfiája. V k.). Szerk. Dercsényi Dezső. Budapest, 1958. 646.p.

¹² Bártfai Szabó László: Pest megye történetének okleveles emlékei 1002-1599. Budapest, 1938. 380.p.

¹³ Hauck János: Piliscsaba–Tschawa (Honkőnyv Piliscsaba történetéről és lakóiról, a csabaiakról, különös tekintettel a csabai németekre). Piliscsaba, 2001. A Piliscsabai Németek Kulturális Egyesülete. Digitális változat:http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_nemzetisegek/nemetek/piliscsaba/magyar/pages/009_piliscsaba_tortenete.htm

¹⁴ Bártfai Szabó László: Pest megye történetének okleveles emlékei 1002-1599. Budapest, 1938. 409.p.

1700-ban Csaba már ismét lakott település lehetett. Ezt megerősíti Pest vármegye 1700. évi adóösszeírása, melyet az egész országra kivetett adó kapcsán rendeltek el: ebben Csaba már, mint adózó település szerepel, öt telepessel. A falut a következő évben, 1701-ben kötelezték egy általánosan kivetett hadiadó megfizetésére is, melyre azonban egy év haladékot nyertek. Az 1702. évi adóösszeírásban már 12 jobbágyról, 3 zsellérről és 6, engedély nélkül letelepedett személyről tesznek említést.

Pesty fentebb már említett adatközlői ugyanakkor későbbre teszik a falu újratelepítését, s azok nemzetiségi hovatartozásáról is vallanak: „P:Csaba község említettik az 1777-ik évtől, melly időszakban a "Szt. Cláráról" czimzett apácák tulajdona volt a helység, és Zsilzóri, mint az említett szerzet javadalmi Igazgatója, kezdé - az úgynevezett "Szálási" dűlőben - a helységet állapítani. - Ezen egyénnek sikerült, a már akkor stabil lakásokkal birt lakók szorgalma által - körülbelül 24 telket helyreállítani. - A helység honan népesedett senki sem emlékszik, annyi azonban bizonyos, hogy a lakosságnak többsége tót volt.”¹⁵

Utóbbi kijelentést alátámasztják a 18. század első két évtizedének forrásai, melyek szerint a faluban, ebben az időszakban magyarok és szlovákok éltek. Ezt megerősíti az 1714-ben Óbudára visszatért klarissza apácák által elrendelt birtokösszeírás, mely magyar és szlovák lakosok (jobbágyok) nevét tartalmazza.¹⁶ A környező falvak újjátelepítéséhez képest Piliscsabán tehát viszonylag későn dokumentálható a német nemzetiségű telepesek megjelenése.

Az óbudai klarisszák csabai birtokára a török hódoltság korában és a kuruc szabadságharc idején mások tették rá kezüket. Így például Nedeczky Sándor, aki 1700-ban a megyénél tiltakozott Csaba prédiium területének mások által történő használata ellen. Az apácák számos alkalommal kerültek összetűzésbe a szomszédos falvak birtokosaival, illetve lakóival, akik többször is megsértették Csaba területének határait. 1718-ban az apátnő, Csáky

---

¹⁵ Pesty Frigyes kéziratos helynévtárából. Pest-Pilis-Solt vármegye és kiegészítések. Pest megyei téka, 6. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattári Pesty Frigyet gyűjteményének 33. kötetéből közreadja Bognár András. Pest megyei Művelődési Központ és Könyvtár. Szentendre, 1984. Szendhy László jegyző és Zillich Mátyás bíró adatközlése.

¹⁶ Hauck János: Piliscsaba–Tschawa (Honkönyv Piliscsaba történetéről és lakóiról, a csabaiakról, különös tekintettel a csabai németekre). Piliscsaba, 2001. A Piliscsabai Németek Kulturális Egyesülete. Digitális változat:http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/piliscsaba/magyar/pages/009_piliscsaba_tortenete.htm

Franciska grófnő nevében megbízottja, nemes Nagy Miklós tiltakozott a vármegyénél, hogy a környező települések (Vörösvár, Szentiván, Perbál és Tinnye) lakosai a falu határában lévő földeket jogtalanul használta.¹⁷

1739-ben a budai hegyvidéken súlyos pestisjárvány ütötte fel a fejét és a környék szinte valamennyi települését, így minden bizonnyal Csabát is érintette. Sajnos nem állnak rendelkezésünkre olyan források, melyekből információkat nyerhetnénk a járvány pusztításainak méreteiről, csak feltételezhetjük, hogy a környező falvakéhoz hasonlóan a tomboló „fekete halál” megtizedelhette a lakosságot és a település fejlődését kis időre visszavethette.¹⁸

Csaba demográfiai növekedése elsősorban a második nagyobb betelepedési hullámnak volt köszönhető, amikor is 1750-1770 között nagyobb számban érkeztek németek a településre. Ugyanakkor még ekkor is vegyes etnikai összetételűnek mondható a település: egy 1760. május 17-én készült feljegyzés szerint 20 csabai szlovák család Tárnokra és Perbálra, 30 magyar család Tökre, 1 német család Esztergomba egy pedig Pilisszántóra költözött.

A fentebb említett német bevándorlásának köszönhetően a lakosság lélekszáma megháromszorozódott. Az 1784-1787. évi, II. József féle katonai összeírás szerint: „Csaba falu, házainak száma 181, parasztok száma 48, más foglalkozásúak 189, katonai szolgálatra alkalmas 23, nőnemű 539, keresztények száma 1073.”¹⁹

A szerzetesrendek döntő többségének II. József által 1782-ben történt feloszlatásával párhuzamosan a Kamara elrendelte a klarissza apácák birtokainak felmérését illetve

---

¹⁷ Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. 1712-1740. Új sorozat V. 1731-1734. (Pest Megyei Levéltári Füzetek 23.). Budapest, 1994. MNL. PmL. pp. 55-56.

¹⁸ Hauck János: Piliscsaba–Tschawa (Honkőnyv Piliscsaba történetéről és lakóiról, a csabaiakról, különös tekintettel a csabai németekre). Piliscsaba, 2001. A Piliscsabai Németek Kulturális Egyesülete. Digitális változat:http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/piliscsaba/magyar/pages/009_piliscsaba_tortenete.htm

¹⁹ Hauck János: Piliscsaba–Tschawa (Honkőnyv Piliscsaba történetéről és lakóiról, a csabaiakról, különös tekintettel a csabai németekre). Piliscsaba, 2001. A Piliscsabai Németek Kulturális Egyesülete. Digitális változat:http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/piliscsaba/magyar/pages/009_piliscsaba_tortenete.htm

összeírását is. ²⁰ E szerint a faluban ekkor 25 15/32 jobbágytelek volt található, de a földesúr ebből fizetség címén 3/4 telket fenntartott magának. A helyi plébánia 36 holdat, az iskolamester 12 holdat birtokolt.

1783-ban a település a Vallásalap kezelésébe került, majd József főherceg kapta meg Csabát, más falvakkal és a Margitszigettel együtt tulajdonul. Mint a későbbiekben majd látni fogjuk, a jelenleg általunk kutatott épület keletkezése – minden bizonnyal erre az időszakra tehető.

Csaba 1808-ban József főherceg tulajdonába került. A nádor Piliscsabát uradalma központjává tette. Halála után a falu birtokosa harmadik házasságából származó fia, József Károly főherceg lett. Az ő felesége volt Klotild szász-koburgi és gothai hercegnő, akiről Klotildliget a nevét kapta.

Fényes Elek 1851-ben következő szavakkal írja le Csabát: „...tót-német falu, Budához 3 mfd, a bécsi országúiban: 1218 kath. lak. A helységnek, melly hegyek és erdők közt egy völgyben fekszik, csinos tekintet ad az, hogy mindenik ház előtt egy kertecske áll; Van itt egy nagy kath. paroch.templom; tágas jövedelmes vendégfogadó; kicsiny, de csinos urasági kastélyocska. Erdeje gyönyörű, s benne több akác s más faültetvényeket láthatni; bora közönséges; gyümölcse sok; az uraság rétjei szépek; lakosai sok burgonyát, dohány természetnek, jó teheneket tartanak, s vagyonosok. F. u. a volt nádor József ő cs. kir. herczegsége örökösei.”²¹

A főhercegi birtokon, az ismételten megrendezésre kerülő nagy vadászatok alkalmával a 20. század első felében Piliscsaba nagy társasági összejöveteleknek is helyt adott. A főhercegen kívül ezeken az eseményeken megjelentek a hazai és a külföldi országok politikai s gazdasági életének prominensei. Így többek között: Papen német birodalmi kancellár, Hermann Göring birodalmi légi marsall, Ciano gróf olasz külügyminiszter, valamint Horthy Miklós kormányzó családjával és Edward walesi herceg. Egy-egy ilyen hajtóvadászaton akár 40 vaddisznó és számtalan nyúl, róka esett a vadászó társaság áldozatául.

---

²⁰ OSZK Kézirattár. Fol. Lat. 2027. fol. 16-17.

²¹ Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leiratik. I. k. Pest, 1851, Kozma Vazul. 193.p.

Az épület a források tükrében

Épületünk keletkezésének pontos időpontjáról hallgatnak a források, így annak hozzávetőleges meghatározásánál csupán a kevés számú térképre, illetve stíluskritikai megfontolásokra hagyatkozhatunk.

Korábbi szerzők datálását átvéve a korábbi Kulturális Örökségvédelmi Hivatal nyilvántartása a 18. századra teszi az „iskola, lakás, raktár, volt erdészeti hivatal”-ként aposztrofált épület felépültét, a rendelkezésünkre álló adatok viszont nem valószínűsítik ezt a datálást.

Az épület felépülte „terminus post quem”-jének meghatározását az I. katonai felmérés 1782- és 1785 között felvett térképlapja teszi lehetővé számunkra. Ezen ugyanis a jelenleg kutatott épület alaprajza még nem figyelhető meg (1. melléklet), így bátran kijelenthető, hogy a ház akkor még nem létezett. Ez természetesen kizárja a klarisszákat a lehetséges építetők köréből, hiszen – mint fentebb már említettük - a rendet II. József 1782-ben feloszlatta.

Szintén esett már szó róla, hogy 1783-ban a település a Vallásalap kezelésébe került, azonban rendkívül valószínűtlen, hogy a Vallásalap bármilyen építkezésbe is kezdett volna a frissen irányítása alá került birtokon.

Ésszerűbbnek tűnik tehát az a feltételezés, hogy épületünk keletkezése a birtokot 1808-ban megkapó József főherceg nevéhez fűződik, annál is inkább, hiszen – mint láttuk - a nádor Piliscsabát választotta uradalma központjául. Feltehető, hogy az új birtokközpont kialakítása, illetve személyzetének elhelyezése követelte meg az épület felépítését, feltehetően nem sokkal a birtokszerzés után. Tervlapja, vagy egyéb írásos adat sajnos nem áll rendelkezésünkre, azok vagy elpusztultak az alcsúti főhercegi levéltár 1945-ös leégésekor, vagy ismeretlen helyen lappanganak. Nem elképzelhetetlen, hogy Bécsben, esetleg a szlovákiai levéltárakban fellelhető lenne valamilyen, az épületre vonatkozó iratanyag, azonban ezek kutatása meghaladja jelen lehetőségeinket, s a vonatkozó szakirodalom sem kecsegtet sikerrel.²²

---

²² Novák Veronika: A szlovákiai levéltárak magyar provenienciájú fondjai és állagai 1918-ig és 1938 és 1945 között. I. kötet. A Kárpát-medence levéltári forrásai 1. Fond- és állagjegyzékek 1. Budapest, 2004. Szlovák Nemzeti Levéltár.

Annyi bizonyos, hogy annak 1869 előtt már állnia kellett, hiszen a II. katonai felmérés térképlapján már megfigyelhetjük alaprajzát (2. melléklet).

Ugyanezt az állapotot figyelhetjük meg a III. katonai felmérés vonatkozó szelvényén is (3. melléklet).

Ebből az időszakból rendelkezünk ugyanakkor egy jóval pontosabb ábrázolással is, mégpedig Piliscsaba 1885-ben felvett kataszteri térképsorozatának vonatkozó lapján (4. melléklet). Ezen jól megfigyelhető a vizsgált telken ekkor álló két melléképület ábrázolása is.

Bár az épület belső elrendezéséről, a helyiségek számáról, illetve funkciójáról nem rendelkezünk hiteles érdemlő forrással, az épületről készült értékleltárban kísérletet tettünk egy rekonstrukciós alaprajz elkészítésére.²³

1945 után – az államosított épületek többségének sorsában osztozva – házunk állapota fokozatos romlásnak indult, miközben több funkcióváltáson is átesett. Mint fentebb már említettük volt iskola, lakás, raktár, legutóbb erdészeti hivatal is. Azt, hogy nem vált az enyészeté nyilvánvalóan annak is köszönhetjük, hogy – a többször átalakított épület - 1958-ban a 22509/1958. ÉM., valamint a 120344/1958. számú MM. miniszteri rendeletekkel 1958. január 1-én műemléki védelem alá került.²⁴

Feltehetően ekkor készült az épületről fennmaradt egyetlen archív fényképfelvétel is (5. melléklet). Ezen még megfigyelhető az épület bal oldalán akkor még megvolt kapuépítmény, valamint az ablakok alatt az azóta szintén eltűnt könyöklőpárkányok.

A legutóbbi helyreállítás során épületünk újabb funkcióváltáson esett át, jelenleg három kiállítóterben itt tekinthető meg Piliscsaba helytörténeti gyűjteménye. Az épület folyamatos frissítésekkel időszaki kiállításoknak is otthont ad, zenei, előadói estek mellett. Az „Uradalmi Ház”-ként aposztrofált épület közösségi termében a – település honlapja szerint - helyi egyesületek, alapítványok, kisebbségi önkormányzatok, a templomi kórus tevékenykednek, a községi Polgár Újság szerkesztősége és a Nagyközségi Közalapítvány mellett²⁵, valamint helyet biztosít a családsegítő központ működésének is.

---

²³ Ld. Simon Zoltán: Épületeírás és értékleltár. 2. rajz.

²⁴ Ld. Törzslap. KÖH. Nyilvántartás.

²⁵ http://www.piliscsaba.hu/oldal_display.php?page=uradalmi_haz

Budapest, 2018. november 17.

Keresztessy Csaba

történész-levéltáros

műemlékvédelmi szakértő

Mellékletek jegyzéke

1. Piliscsaba az I. katonai felmérés térképlapján. 1782-1785. Forrás:
<https://mapire.eu/hu/map/europe-18century-firstsurvey/?bbox=2095022.96918064%2C6045566.84168207%2C2097457.010800096%2C6046283.438822244&map-list=1&layers=osm%2C163%2C165>
2. Piliscsaba a II. katonai felmérés térképlapján. 1806-1869. Forrás:
<https://mapire.eu/hu/map/secondsurvey-hungary/?bbox=2094811.8281135761%2C6045857.494201607%2C2097245.8697330323%2C6046574.091341781&map-list=1&layers=osm%2C5>
3. Piliscsaba a III. katonai felmérés térképlapján. 1869-1887. Forrás:
<https://mapire.eu/hu/map/thirdsurvey25000/?bbox=2093800.4748276542%2C6045303.626021088%2C2098668.5580665665%2C6046736.820301435&map-list=1&layers=osm%2C129>
4. Piliscsaba kataszteri térképsorozata. 1885. Forrás:
<https://mapire.eu/hu/map/cadastral/?layers=osm%2C3%2C4&bbox=2095510.8215869555%2C6045803.61370767%2C2096119.3319918194%2C6045982.762992713>
5. Az épület 1958 körül. KÖH. Nyilvántartás. Műemléki adatlap.

Melléletek

1. melléklet

2. melléklet

3. melléklet

4. melléklet

5. melléklet